

המזרח באמנות ישראל

סטודיו, גליון מס' 97, נובמבר 1998 עמ' 5 - 15,

תערוכה קבוצתית, 'קדימה - המזרח באמנות ישראל', מוזיאון ישראל, ירושלים,

אוצרים: יגאל צלמונה, תמר מנור-פרידמן.

כתב העת סטודיו קיים דיון בעקבות התערוכה 'קדימה - המזרח באמנות ישראל'. עמי שטייניץ שולל את קיומה של התערוכה ורואה בה סיפור של מיעוט אשכנזי, שליטה אשכנזית ומערבית על הנרטיב התרבותי בישראל. הבעיות הסבוכות ביותר של המציאות התרבותית בישראל ובמרחב אינן כלולות בתערוכה. שטייניץ עונה לשאלות הבהרה לשרה בריטברג-סמל וליגאל צלמונה:

הבעיה של התערוכה, בדומה לבעיה של המפגש שלנו כאן, היא הבעיה של האשכנזיות. המעגל הסקטוריאלי הזה לא נפרץ. התערוכה אינה פורצת את המעגל מפני שהיא נטועה בהגדרות היסטוריות המקבעות שליטה אשכנזית ומערבית על הנרטיב התרבותי בישראל. נרטיב זה מכונה בהכללה "ישראלי" אבל הוא אינו ראוי להיקרא כך. לא מתרחש בתערוכה השינוי המבני הדרוש כדי לחשוף את הקושי העקרוני בהעמדת תערוכה "ישראלית" או בייצוג "אמנות ישראלית". אין "אמנות ישראל". מה שמכונה כך מקובע בנקודת מבט הגמונית, והביקורת המועלת בתערוכה רק משכפלת את הדיון הפנימי באותה קבוצה סקטוריאלית.

מול מצב כזה חייבים להפעיל שיטות, שיערערו שליטה ויפרצו את המעגל הנתון של עולם האמנות המכתיב את אופי התערוכה. תרבות כמושג ביקורתי ומעשי רחב אינה כלולה בתערוכה. מצבים שונים והפוכים היו נוצרים לו השתחררו במוזיאון ממגבלת הייצוג של יצירות אמנות קיימות ומהגדרות מסורתיות של תפקידי המוזיאון. לו העיזו לצאת החוצה. מוזיאון היום לא יכול,

לדעתי, להסתפק באספנות שאינה מסוגלת לענות למצבים עכשוויים. המוזיאון חייב לפתח שיטות עצמאיות לפירוק ולהרכבה של מצבים, דווקא מפני שמספר מועט של אמנים עוסקים היום בשאלות התרבותיות של המצב החברתי בישראל.

המוקשים המסובכים ביותר של המציאות התרבותית בישראל ובמרחב אינם כלולים בתערוכה: צילום תיעודי חברתי, אדריכלות – מחיקת הארץ בבנייה מסיבית ובמגדלים, ועוד נושאים בעלי משמעות תרבותית. אלה אינם יכולים להיכלל בתערוכה, מפני שאינם מוגדרים כאמנות פלסטית ומפני שאינם עונים על עקרונות המחקר והאיסוף של מוזיאון. דברים אלה מתקשרים גם לדבריו של ציבי גבע לגבי טקטיקה של תערוכות בכלל. תערוכות היסטוריות מקיפות, שעוסקות גם בעכשווי, אינן יכולות להמשיך ולייצג סיפור ליניארי. בקטע העכשווי הן נעשות חלק מהסיפור. לכן הן צריכות ליצור קשר ולא להסתפק בהצבעה על הקשר. במיוחד, במצב המאוד מורכב בישראל.

שרה בריטברג-סמל: על איזה טקטיקות ייצור אפשר לחשוב בתערוכה המוגדרת כהיסטורית?

עמי שטייניץ: אם פלסטינים אינם משתתפים בתערוכה "המזרח באמנות ישראל", התערוכה כמו לא הייתה. אם לא נוצר מצב המבטא את העובדה שהרוב כאן מזרחי וכל הסיפור האוריינטליסטי הוא סיפור של מיעוט, לא הייתה תערוכה. לא יכולה להיות תערוכה בישראל, שאינה מביאה בחשבון שהרוב במרחב כאן איננו מערבי. הסיפור של המערביות איננו מעניין בכלל, אולי רק קבוצת מיעוט. אני מסתייג ממנו באופן פרטי הוא לא מייצג אותי. למרות שצמחתי מתוכו, למרות שיתוף הפעולה שהוא אוסף, אפשר לחמוק ממנו.

אחד הדברים שאפשר היה לעשות הוא לצאת החוצה ולהגיע לדברים. אין אמנות וידיאו

בתערוכה, או פרויקט תיעודי חברתי. אם עבודת המחקר והאיסוף של התערוכה נמשכה שלוש עד ארבע שנים, היה אפשר במקביל ליזום עבודות שטח של אמנים ושל אחרים. אם אמנים פלסטינים סרבו להשתתף, אין זה אומר שהייצוג הפלסטיני צריך להיעלם. יש סדרה של מהלכים, שיכולים לחרוג מהנרטיב ההיסטורי ולחולל מצב אחר. התערוכה לא משנה את התמונה הממוסדת. המיעוט ולבטיו שוב זוכים לרוב תשומת הלב. זהו מצב שבו אין כניסה אל מציאות דמוגרפית, קהילתית, תרבותית ומרחבית, אל מהות מסובכת של זהות שהיא מעבר להגדרות תוחמות של מזרח ומערב. מצב זה אינו יכול להימשך עוד.

גם השם "קדימה" מעורר תחושה לא נעימה. לי המלה קדימה מזכירה צבא: קדימה צעד, נוע, נוע, נוע.

שרה בריטברג-סמל: האם הבנתי אותך נכון, לדברך, תערוכה ששמה "המזרח באמנות ישראל", אסור לה להתקיים, אם באמנות ישראל לא היה ייצוג מספיק לפלסטיני ולא היה ייצוג מספיק לישראלי המזרחי?

עמי שטייניץ: אם התערוכה מתקיימת ללא השינוי המתחייב מהביקורת, היא כמו לא קיימת. אם אין פלסטינים בתערוכה, היא לא קיימת. אם אין ביטוי למהות הפערים בחברה בישראל ברגע זה, היא לא קיימת. אם המרחב ותרבות ארצות ערב והאיסלאם אינם בתערוכה, היא לא קיימת. זו תערוכה מנקודת מבט אשכנזית.

יגאל צלמונה: גם אם אמנים לא מתייחסים כלל לתופעות האלה?

עמי שטייניץ: המוזיאון הוא גוף ביקורתי ולא גוף מסקר. אם אין התייחסות, אולי אין סיבה

לתערוכה. יכול להיות שהמוזיאון יכול לבודד תופעות היסטוריות. אבל כאשר הוא עוסק בעכשווי הוא חייב לגעת במציאות שהיא תמיד מעבר להגדרות ביקורת מנוסחות ולעבודות אמנות קיימות. התערוכה מקיפה ארבעה אולמות ומתמקדת בקבוצת מיעוט, שאוכפת את ההתלבטויות שלה, הבעיות שלה וההיסטוריה שלה כנרטיב העיקרי של אמנות ישראל.